

És possible la democràcia al món àrab?

■ **FERRAN IZQUIERDO** | PROFESSOR LECTOR EN RELACIONS INTERNACIONALS A LA UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE BARCELONA

L'ocupació nord-americana d'Iraq i el seu projecte del Gran Orient Mitjà va obrir la porta a les especulacions sobre la democratització dels règims àrabs per pacificar i estabilitzar l'Orient Mitjà i el nord d'Àfrica. La nostra anàlisi coincideix amb la dels *neocons* de l'Administració d'Estats Units i amb la de la UE en el procés de Barcelona, en què la pau està lligada a la democràcia al món àrab, però discrepem totalment sobre la manera d'aconseguir-ho i tampoc creiem que l'objectiu real dels governs nord-americans, i dels europeus, sigui la democratització dels règims. El primer que cal fer, quan es parla del món àrab i musulmà, és ressaltar el que a d'altres llocs seria una evidència: totes les societats i totes les persones aspiren a poder decidir sobre el seu futur i participar en el seu govern. No hi ha societats o persones que aspirin a ser governades per règims autoritaris. Hi pot haver pensaments diferents sobre la forma d'institucionalitzar la participació, però no en el desig de viure en llibertat. Al món àrab, igual que a la resta del món, hi ha una aspiració a la democràcia que està reprimida per uns règims autoritaris i dictatorials que no dubten a utilitzar la violència per mantenir-se en el poder. Per aquesta raó, tot i que encara hi ha qui parla d'excepcions culturals o de civilització, les causes que han impedit la democratització del món àrab són unes altres:

- 1.** El control de les elits sobre l'estat, que és el principal recurs d'acumulació de poder en aquests països.
- 2.** Les relacions de producció globals i a l'interior d'aquestes societats, que impedeixen el desenvolupament econòmic i mantenen la dependència respecte del Nord desenvolupat.

3. La presència d'Israel com a potència colonial actual i com a reminiscència del colonialisme europeu, a la qual s'afegeix l'ocupació nord-americana d'Iraq.

4. El recolzament de les elits occidentals als règims dictatorials.

Les relacions de poder als estats rendistes

Una de les principals característiques dels sistemes de poder àrabs en l'actualitat és la seva dependència de les rendes exteriors: el petroli i el gas en els països productors; les ajudes i el deute en els que no tenen recursos naturals.

L'estat rendista dóna un gran marge d'autonomia a les elits que el controlen, ja que la relació que estableixen amb la població és la de distribuïdors i no la de recaptadores. Així, en ser les institucions estatals les que gestionen la renda, és la capacitat de control sobre l'estat el que determina el poder de les elits.

L'anàlisi des de la sociologia del poder¹ ens ajuda a identificar els actors determinants, els seus objectius i la funció dels recursos que tenen al seu abast². Freqüentment es presenta els estats productors de petroli com un fracàs perquè, tot i la seva riquesa, no han assolit l'objectiu del desenvolupament econòmic, o perquè no han estat capaços de consolidar la independència respecte de les potències i les grans corporacions occidentals. Les mateixes crítiques es fan cap a aquells estats que sobreviuen mercès a les ajudes i al deute extern. Aquestes crítiques es basen en dos pressupòsits que són falsos. El primer és que un estat té objectius propis. I el segon és que

■ Al món àrab, igual que a la resta del món, hi ha una aspiració a la democràcia que està reprimida per uns règims autoritaris i dictatorials que no dubten a utilitzar la violència per mantenir-se en el poder

la prioritat dels governs d'aquests estats és el desenvolupament i el benestar de la població.

És un error tractar els estats com a actors amb capacitat de decisió. L'estat s'ha d'analitzar com un recurs en termes de poder. És un dels recursos més importants, tot i que no l'únic, que és utilitzat en la competició de les elits per a l'acumulació de poder. En el cas dels estats rendistes, el pes de l'estat en els processos d'acumulació de poder és molt superior al d'altres recursos com el capital, la ideologia, la informació... Per aquesta raó, la funció principal de les elits serà la maximització del control sobre l'estat, i l'activitat econòmica se supeditarà a aquesta prioritat.

L'objectiu prioritari de les elits en qualsevol sistema social jeràrquic és l'acumulació de poder, per la qual cosa hem de mesurar l'èxit de la seva acció en funció d'aquest objectiu.

I, des d'aquesta perspectiva, en general no es pot parlar de cap manera de fracàs de les polítiques econòmiques, ni en la industrialització, ni en l'agricultura. Al contrari, cal veure-les com un gran èxit, ja que la concentració de poder de les elits en la majoria d'estats àrabs i la seva permanència en el poder és molt major que en moltes altres societats.

Així, les elits que tenen capacitat per accedir al control de l'estat estaran entre les més poderoses, i per tant faran el possible per impedir que altres elits (o la població) els el puguin prendre. I, en el món àrab actual, en el cas d'implantar-se un sistema polític de democràcia representativa, hi ha uns grups que estan demostrant que tenen capacitat per guanyar eleccions i fer-se amb el control de l'estat: els islamistes. Els exemples d'Algèria, fa ja quasi 20 anys, i de Jordània, Marroc, Egipte o els Territoris Ocupats palestins, demostren que,

Els productors de petroli tenen un paper inevitable en la configuració del sistema mundial de poder

si hi hagués processos electorals nets, en moltes ocasions les elits en el poder perdrien i es veurien substituïdes pels dirigents islamistes. I això implicaria perdre el control de l'estat, el principal recurs de poder.

En el món àrab, a diferència d'altres societats, com l'espanyola, el joc ve a ser de tot o res. En el cas espanyol, tot i la transició a la democràcia, la majoria de les elits tradicionals van continuar en la competició per l'acumulació de poder, ja que el control dels altres recursos de poder, com el capital, no estava lligat a l'estat. Les elits capitalistes espanyoles, per exemple, no es van veure amenaçades pel canvi polític; al contrari, van considerar que hi podien guanyar. I en molts casos també les elits polítiques lligades a la dictadura van poder continuar competint i, en moltes ocasions, guanyant les eleccions. Tot el que va succeir fou que alguns pocs nous actors van entrar en la competició per l'acumulació de poder sense trasbalsar exageradament el sistema d'elits. Però en el món àrab i en els estats rendistes l'acumulació depèn bàsicament del control de l'estat, i qui el controla en l'actualitat no pot ni vol arriscar-se a perdre'l, perquè implicaria veure's expulsat del joc. I també perquè quan els règims s'han vist obligats a obrir un procés electoral a conseqüència de les pressions populars, el resultat ha estat la derrota en les eleccions. Llavors la resposta des de les elits del règim ha estat també la d'anul·lar el procés de democratització per impedir l'accés al govern dels guanyadors. L'exemple més cruent fou l'algerià, quan els dirigents del règim van preferir provocar una guerra civil abans de cedir el control de l'estat i la renda als islamistes. I ho van fer amb el recolzament de les elits polítiques, econòmiques i mediàtiques occidentals, que van oblidar tots els discursos

de recolzament de la democràcia i de respecte dels drets humans davant la possibilitat de perdre els seus socis en el control d'Algèria.

Les relacions de producció

Els estats àrabs estan ancorats en un sistema internacional del qual no poden, i les elits no volen, escapar. Principalment els productors de petroli tenen un paper inevitable en la configuració del sistema mundial de poder. Però també els no productors són importants per la seva influència en les dinàmiques regionals. Per aquesta raó, tant el petroli, com les elits d'aquests països, com les mateixes societats i les seves dinàmiques, s'han de situar en el context del procés global d'acumulació de poder. La posició i funció dels règims àrabs només es pot veure en l'anàlisi del sistema global. La perspectiva estructuralista en termes de Centre i Perifèria continua sent útil, i l'anàlisi de Johan Galtung de les relacions entre les elits del Centre i les elits de la Perifèria coincideix amb el de Paul Vieille quan parla de classe funcional en referir-se a les elits dels països productors de petroli.³ En un i altre cas, se'ns mostra la funció de les elits de la Perifèria del sistema global com a sòcia dels interessos de les elits del Centre del sistema. El procés d'acumulació de poder i de capital en el nucli del sistema exigeix aliances amb les elits que controlen el poder en la Perifèria. Al mateix temps, les elits autòctones necessiten cada cop més l'al·liança amb les elits del Centre del sistema per mantenir l'acumulació i la posició avantatjosa en les relacions amb les societats dominades per elles.

La posició de les societats àrabs en el sistema internacional està lligada als recursos que poden oferir. Els països amb petroli o altres

recursos importants per a les economies desenvolupades, com poden ser infraestructures com el Canal de Suez o la seva posició geoestratègica, ocupen un lloc preferent en l'interès del Centre. Això es reflecteix en el suport d'Estats Units i els països europeus a les elits autoritàries aliades que controlen aquestes societats. Egipte, Aràbia Saudita, Marroc, Algèria i els països del Golf Pèrsic són mostres d'aquestes aliances. Si aquestes societats fossin democràtiques, s'haurien de respectar els drets polítics, socials i sindicals, i molt probablement hi hauria un canvi d'elits en el poder. Això podria portar canvis importants en les relacions polítiques i econòmiques a l'interior i també cap a l'exterior, que amenaçarien els interessos de les elits àrabs, i també de les elits globals.

És evident que la democratització d'aquestes societats podria posar en perill les relacions d'explotació i de dependència, per la qual cosa les elits dominants controlen la població amb règims autoritaris, de diferents tendències polítiques o religioses però sempre respectant les estructures econòmiques de dependència.

Això els procura el suport de les elits de les potències i les corporacions que competeixen per l'explotació dels recursos. La conseqüència és que les tensions polítiques i socials, i la reivindicació de llibertat en aquestes societats s'expressen contra els règims, i també contra les potències occidentals, i generen conflictes que, en no poder conduir-se per canals democràtics, en moltes ocasions porten a la violència.

El colonialisme israelià (i l'ocupació nord-americana d'Iraq)

Més enllà de la posició d'aquestes societats en l'estructura econòmica global, a Orient Mitjà i el món àrab hi trobem una altra barrera que dificulta l'accés dels pobles a la democràcia: l'anomalia colonial israeliana.

Estats Units i els països europeus no podran donar suport a un procés democratitzador a la regió sense haver resolt abans el conflicte de la colonització dels territoris palestins. Una democràcia àrab haurà d'adoptar sempre una política de confrontació real amb Israel i de rebuig de la política nord-americana tant

Enrico Corno

de suport a Tel Aviv com d'ocupació d'Iraq. L'opinió pública, la decisió de la majoria, no permetrien fer altra cosa. En un context democràtic i amb eleccions realment lliures, en un país àrab, qualsevol partit hauria de posar en les prioritats del seu programa la solidaritat activa, no retòrica, amb els palestins i la lluita contra el colonialisme israelià. Ara, a més, hauria d'afegir-hi la lluita contra l'ocupació d'Iraq.

La concentració de poder de les elits en la majoria d'estats àrabs i la seva permanència en el poder és molt major que en moltes altres societats

Els règims autoritaris àrabs han tingut un paper de contenció de l'opinió pública respecte del conflicte amb Israel. A pesar de la retòrica provocadora que en ocasions feien servir, ja des de 1948, en les poques ocasions en què els règims àrabs s'han enfrontat a Israel ha estat per la pressió que els arribava de les seves societats. La major part del temps no han fet altra cosa que administrar el conflicte per poder mantenir les bones relacions amb les potències i amb el capital occidentals, que els donen tants beneficis. Quan les pressions populars contra Israel són massa fortes, prefereixen reprimir la població per evitar un enfrontament amb Estats Units o els europeus. Aquesta situació només es pot mantenir amb enormes aparells repressius alimentats pels governs i les corporacions armamentístiques aliades, o pagats amb la renda del petroli. I la força de la coacció es transforma en força de les dictadures.

No és difícil trobar exemples d'aquesta dinàmica. El règim autoritari egipci s'explica, entre les altres raons exposades, per la pau amb Israel. La monarquia a Jordània actualment justifica el seu autoritarisme per la necessitat de mantenir la "normalització" amb Israel. Fins i tot el règim instaurat per Hafez al-Assad a Síria i continuat pel seu fill juga aquest rol d'administrador del conflicte amb Israel, sempre evitant un xoc real que amenaçaria la seva permanència en el poder perquè es demostraria la seva im-

tència. Els únics que no han pogut impedir la lluita contra el colonialisme israelià i per l'alliberament dels palestins han estat els règims més democràtics o més dèbils: Líban i la mateixa Autoritat Nacional Palestina. No obstant això, a uns i altres, igual que a la resta dels règims quan han tingut problemes per controlar les seves poblacions, se'ls proporciona l'ajuda necessària per contenir les reivindicacions dels seus pobles. En el cas libanès, durant molts anys fou la presència militar síria la que va jugar aquest paper, i quan fallava o hi ha desacords intervé l'exèrcit israelià directament.

En el cas palestí, els Acords d'Oslo I i Oslo II, o el Full de Ruta i la resta d'acords emmarcats en l'anomenat procés de pau van tenir sempre una dimensió bàsica de construcció d'aparells repressius per controlar la població palestina. I l'expressió més evident d'això ha estat el boicot nord-americà i europeu al govern de Hamas, i també al govern d'unitat nacional que representava el 90 per cent de la població palestina. La democràcia es va sacrificar a l'altar de les relacions amb Israel. Europa i Estats Units van preferir seguir el camí del rearmament de Fatah i de provocar el xoc entre palestins, i van oblidar, un cop més, que la solució del conflicte només arribarà de les pressions sobre Israel perquè respecti la resolució 242 del Consell de Seguretat que exigeix la seva retirada dels territoris ocupats militarment l'any 1967. Qualsevol pla de pau que no es basi en aquestes dues premisses de pressió sobre el més fort (Israel) i de retirada dels territoris ocupats, és un engany destinat a calmar les opinions públiques sense una intenció real d'arribar a la pau.

La conclusió, respecte de la nostra pregunta inicial, és de coincidència amb els neoconservadors nord-americans i amb els inspiradors del Procés de Barcelona: Orient Mitjà i el món àrab necessiten un nou ordre democràtic. No obstant això, és evident que el discurs d'uns i altres està molt lluny de les polítiques que s'haurien d'implementar per impulsar la democratització de la regió. Les relacions econòmiques i polítiques que s'imposen, l'ocupació d'Iraq i la nul·la voluntat d'acabar amb la colonització dels territoris palestins van en la direcció contrària: el manteniment dels

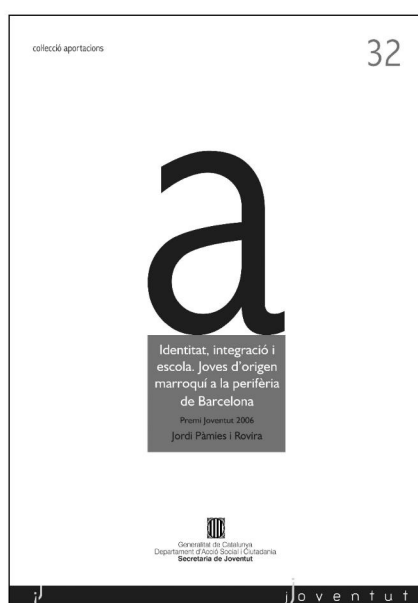
NOTES

- ¹ Sobre la sociologia del poder, veure: Ferran Izquierdo Brichs, *Poder y felicidad. Una propuesta de sociología del poder*. Madrid, La Catarata, 2008.
- ² El projecte de recerca sobre "Poder i règims polítics al món àrab actual", promogut i finançat per la Fundació Cidob, ens ha permès aprofundir en aquesta anàlisi des de la sociologia del poder.
- ³ GALTUNG, Johan, "A Structural Theory of Imperialism", *Journal of Peace Research*, 2 (1971). VIEILLE, Paul, "Pétrole et classe fonctionnelle. Le cas de l'Arabie Saudite", *Peuples Méditerranéens*, 1 (Octobre-Décembre 1977).

Jordi Pàmies i Rovira

Identitat, integració i escola. Joves d'origen marroquí a la perifèria de Barcelona

Barcelona: Secretaria de Joventut, Departament d'Acció Social i Ciutadania, Generalitat de Catalunya

Identitat, integració i escola. Joves d'origen marroquí a la perifèria de Barcelona és el darrer títol de la col·lecció Aportacions publicat per l'Observatori Català de la Joventut del Departament d'Acció Social i Ciutadania.

L'estudi analitza la relació existent entre educació i immigració, a partir de l'experiència escolar d'un grup determinat de joves d'origen marroquí. La recerca planteja un seguit d'interrogants al voltant del pas d'aquest col·lectiu per la institució escolar, les seves dificultats acadèmiques i les solucions que es proposen.

Aquesta publicació, la nº 32 de la col·lecció, és el treball guanyador del Premi Joventut per a la promoció de la tasca investigadora del món juvenil de l'any 2006.